

LATVIJAS SIEVIETES IZGLĪTĪBĀ UN ZINĀTNĒ (1860–1944)

Ilgars Grosvalds
irena.kalnina@rtu.lv

Atslēgas vārdi: *Latvijas sieviete, izglītība, zinātne*

Deviņpadsmitā gadsimta 60. gados pieauga latvju sieviešu centieni pēc augstākās izglītības. Viena no pirmajām sievietēm, kas uz to aicināja, bija Karolīna Kronvalde-Rolofa. Pirmā sieviete, kas ieguva vidusskolas izglītību, bija skolotāja Gaiduļa Paula. Lai apmierinātu latvju sieviešu izglītības centienus, pedagogi entuziasti Natālija Draudziņa, Voldemārs Maldonis, Anna Rūmane-Ķeniņa, Paulīne Stabuša un Marija Rogule-Beķere nodibināja privātas vidusskolas. Cariskajā Krievijā sievietes ceļš uz augstāko izglītību bija slēgts. Zināšanas augstskolas kursa apmērā varēja iegūt, pabeidzot augstākos sieviešu kursus vai dodoties studēt uz Šveici un Franciju. Latvijas Republikas laikā sievietei pavērās plašas iespējas iegūt izglītību dzimtajā valodā. No 1919. līdz 1940. g. Latvijas Universitātē to ieguva 2065 sievietes (30,18 % no studējošo kopskaita). Izglītību sekmēja Izglītības ministra biedre un Daugavpils Skolotāju institūta direktore (1925–1940) Valerija Seile. Par Rīgas 3. vidusskolas direktori strādāja Emma Vitenberga-Liekne, par teicamām skolotājām ģeogrāfijā — Mērija Saule-Sleine un dabaszinātniece Ella Rītiņa. Par mācībspēkiem Latvijas Universitātē 1919.–1939. gadā bija 72 sievietes, t. sk. ārkārtas profesore filoloģijā Anna Ābele, fizioloģijā — Marija Tauga-Tilmane. Filoloģijas doktore Zenta Mauriņa iedibināja filozofiskās esejas žanru. Viņas darbi publicēti latviešu vācu, zviedru, angļu un krievu valodā.

Deviņpadsmitā gadsimta vidū latviešu sievietēm bija mazas iespējas izglītoties. Sešdesmitajos gados līdz ar tautas materiālās labklājības un garīgās kultūras attīstību pieauga sievietes centieni pēc izglītības. Lieli nopelni to veicināšanā bija vienam no jaunlatviešu kustības aizsācējiem Krišjānim Valdemāram un “Pēterburgas Avīzēm”, kas aicināja sievietes iegūt izglītību. Tajā laikā meitenes laukos ieguva zināšanas pagasta un draudžu skolās, bet pilsētās — pašvaldību elementārajās skolās un privātajās meiteņu skolās.

1869. g. Vidzemē mācījās 8167 meitenes, no tām draudzes skolās 442, pagasta skolās — 7720. Zēnu skaits draudzes sko-

lās bija 2045, pagasta skolās — 9511.¹ Visās Kurzemes skolās 1862. g. ziemā mācījās 4386 meitenes un 7725 zēni, vasarā — 226 meitenes un 902 zēni.² Liela nozīme laukos bija mājapmācībai. Sieviete bija pirmā, kas apmācīja bērnus lasīšanā.

1860. g. Rīgā Rātes mācību iestādēs zināšanas ieguva 299 meitenes jeb 32,88% no audzēkņu skaita. 1875. g. Rīgas pilsētas kolēģijas pārziņā esošās elementārskolās mācījās 803 meitenes (no kopskaita 36,75 %).

Vienklasīgās elementārskolas Rīgā bija izvietotas parastajās privātmājās, irētās telpās. Nebija ne garderobes, ne citu palīgtempu.

Meitenes un zēni mācījās šķirti, tikai divās skolās notika kopīgas apmācības. Pielietoja “boksterēšanas” un iekalšanas metodes.

Līdz pat astoņdesmitajiem gadiem Rīgā nebija nevienas latviešu skolas. Rātes skolu kolēģija to izskaidroja šādi: dzimto valodu latvieši iemācoties mājās ģimenē, bet tālāk mācoties vācu skolās, jo tā paveroties iespēja iegūt labāk atalgotas vietas.³

Toreiz uzskatīja, ka sievietes pasauli veido četri lielie “K” — *Kirche, Kinder, Kleider, Küche*. Neskatoties uz to, sievietes centās pēc augstākas gara pasaules. Arvien lielāks latvju meiteņu skaits Vidzemē un Kurzemē ieguva vidējo izglītību.

Viena no pirmajām latviešu sievietēm, kas aicināja pacelt sieviešu izglītību, bija jaunlatviete, Kronvalda Ata dzīvesbiedre Karolīna Kronvalde. “Baltijas Vēstnesī” 1870. g. K. Kronvalde rakstīja: “Līdz šim pārāk maz gādāts par sievietes izglītību, sievietēm vēl nav tik daudz skolu un grāmatu kā vīriešiem. Tas nāk no tam, ka vēl nesen latviešos nomāca katru mazāko iespēju skolās iet. No tā visvairāk cietusi sieviete.”⁴

Karolīna Lizete Kronvalde dzimusi 1836. g. 14. aprīlī Lielgramzdā ārsta Rolofa ģimenē. Izglītību ieguvusi pašmācības ceļā. 1855. g. kā eksterne nolikusi mājskolotājas eksāmenu. 1868. g. Tērbatā apprecējusies ar Ati Kronvaldu. Kopā ar vīru 1873. g. pārcēlusies uz Vecpiebalgu. Pēc A. Kronvalda nāves 1875. gadā, dzīvojusi Rīgā. Strādājusi par valodas skolotāju un vadījusi Latviešu biedrības internātu. Mirusi 1931. gada 23. oktobrī Vecpiebalgā.⁵

1868. g. ar Vidzemes ģenerālgubernatora grāfa Ivana Šuvalova gādību sāka darbību Lomonosova meiteņu ģimnāzija ar krievu mācību valodu. 1871. gadā tā ieguva savu skolas ēku Troņmantnieka (Raina) bulvārī 29. Darbojās divas sagatavošanas un piecas pamatklases, atvēra arī astoto — pedagoģisko klasi. Mācīja krievu, franču un angļu valodu,

aritmētiku, vēsturi, ģeogrāfiju, dabas zinības, glītrakstīšanu, zīmēšanu, rokdarbus un dziedāšanu. Pilnu kursu beigušās absolventes ieguva mājskolotājas tiesības. Ģimnāzija gatavoja augstākās kārtas meitenes ģimenes un sabiedriskai dzīvei.

Lomonosova ģimnāziju beigušās vairākas ievērojamas latviešu skolotājas un sabiedriskās darbinieces, tai skaitā pedagoge Natālija Draudziņa, rakstniece Ivande Kaija, tēlniece Olga Loginova.⁶

1805. g. Rīgā nodibināja augstāka tipa meiteņu skolu — Lielo meitu skolu ar vācu mācību valodu. 1875. g. to pārkārtoja par sieviešu ģimnāziju ar sešgadīgu mācību programmu.

Pēc senatora Manaseina revīzijas, ar kuru sākās pārkrievošanās laikmets Baltijā, astoņdesmito gadu beigās skola bija spiesta pāriet uz krievu valodu. 20. gs. sākumā tā atguva privileģētās tiesības — mācīt vācu valodā.

1884. gadā pilsētas valde skolai uzcēla jaunu speciālu ēku Nikolaja (K. Valdemāra ielā 2). Tajā Latvijas Republikas laikā atradās Rīgas 3. (sieviešu) vidusskola. Lai iegūtu Cariskās Krievijas pilntiesīgu vidējās izglītības diplomu, tās absolventēm vajadzēja kārtot gala eksāmenu krievu Lomonosova ģimnāzijā.⁷

Ilgš bija latviešu sievietes ceļš uz vidējo izglītību. Lai to iegūtu, vajadzēja mācīties krievu vai vācu sieviešu ģimnāzijās.

Pirmā latviete, kas ieguva vidusskolas izglītību, bija vēlākā rakstniece Gaiduļa Paula, īstā vārdā Paulīne Gailīte.

Gaiduļa Paula dzimusi 1848. g. 28. septembrī Dzērbenē Jāņa Baloža ģimenē. Viņš strādājis par skolotāju Dzērbenē un Pēterburgā, bijis pirmais latviešu mūzikas kritiķis.

1864. g. Paula beigusi Tērbatas ģimnāziju. 46 gadus strādājusi par skolotāju Dzērbenē, aktīvi piedalījies vietējā kultūras dzīvē. Vīrs Toms Gailītis-Gaidulis bija skolotājs un rakstnieks. Mirusi 1925. g. 3. februārī Rīgā.⁸

Latvju meitenes, apmeklējot vācu vidusskolas, nereti pārvācojās. Lai saglabātu meitenēm latvisku garu, 1880. g. Rīgas Latviešu palīdzības biedrība Avotu ielā 29 atvēra Meitu skolu. Tajā mācīja latviešu, krievu un vācu valodu, rēķināšanu, rokdarbus, glītrakstīšanu, zīmēšanu, ģeogrāfiju, dziedāšanu, saimnieciskās zinības un grāmatvedību. 1892. g. skolu pārveidoja par sešklasīgu izglītības iestādi. 1903. g. tajā sāka darboties pedagoģiskā klase. Mācību valoda bija krievu. Liela vēriba tika pievērsta arī latviešu valodai un latviskā gara izkopšanai. Skola sekmīgi attīstījās. 1905. g. tajā mācījās 351 meitene.⁹ Skolu beigusi vēlākā Jelgavas Centrālā pedagoģiskā institūta paraugpamatskolas skolotāja Milda Martinelli un Latvijas sūtņa Zviedrijā dzīvesbiedre Milda Salnais.

Lai apmierinātu latvju sievietes izglītības centienus, Rīgā latviešu pedagogi entuziasisti Natālija Draudziņa, Voldemārs Maldonis, Anna Rūmane-Ķeniņa, Paulīne Stabuša un Marija Rogule-Beķere nodibināja privātās augstākās vidējā tipa skolas. Mācītājs un skolotājs V. Maldonis 1901. g. atvēra I kategorijas meiteņu skolu Rīgā, Peldu ielā 22. Tajā bija divas sagatavošanas un četras pamatklases. Ar laiku skola ieguva popularitāti, audzēkņu skaits palielinājās un to pārcēla uz plašākām telpām Blaumaņa ielā 26, kur tā darbojās līdz Pirmajam pasaules karam. 1905. g. skolai piešķīra valsts ģimnāzijas tiesības. V. Maldona ģimnāziju beigusi O. Kulitāne-Stakle, M. Saule-Sleine, P. Jēgere-Freimane.¹⁰

Skolotāja Natālija Draudziņa 1895. g. atvēra Rīgā otrās pakāpes meiteņu skolu.

Natālija Draudziņa dzimusi 1864. g. 14. decembrī Lietuvā, Šauļu apriņķī, zemkopju ģimenē. Mācījies Mežotnes un Bauskas pamatskolās. Beigusi Lomonosova ģimnāziju ar mājskolotājas tiesībām.

1887. g. Jelgavā N. Draudziņa atvēra meiteņu skolu. 1895. g., pārceļoties uz Rīgu, nodibināja savu meiteņu skolu. Tā ātri attīstījās. 1895. g. tajā mācījās 69, 1904. g. — 476, bet 1911. g. — 694 mei-

tenes. Par skolotājiem strādāja mākslinieki Janis Rozentāls, Jūlijs Madernieks, komponists Emīls Dārziņš, dzejnieks Vilis Plūdonis un valodnieks Kārlis Milenbahs. Skola saņēma inspektora jaunlatvieša Friča Treilanda (Brīvzemnieka) palīdzību.

1903. g. skolā atvēra pedagoģisko klasi, kuru 1907. g. beidza pirmās 16 absolventes. Tā kā telpas kļuva par šaurām, 1910. g. skolu pārcēla uz ēku Ģertrūdes ielā 32, ko uzcēla arhitekts Eižens Laube par N. Draudziņas līdzekļiem. Skolu nosauca par Natālijas Draudziņas ģimnāziju. No 1895. līdz 1940. g. viņa bija tās īpašniece un direktore. Ģimnāziju beigušas bērnu psiholoģe Eleonora Upatniece, dzejniece Zinaida Lazda Šreibere. N. Draudziņa apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeni (IV šķ., 1926). Pedagoģe mirusi Rīgā 1949. g. 22. janvārī.¹¹

1899. g. darbu uzsāka Paulīnes Stabušas trešās kategorijas meiteņu skola. 1901. g. to pārveidoja par otrās kategorijas mācību iestādi, 1907. g. tā ieguva privātās ģimnāzijas nosaukumu.¹²

1900. g. skolotāja Anna Rūmane-Ķeniņa atvēra otrās kategorijas meiteņu skolu. Tā 1904. g. kļuva par pirmās kategorijas skolu un 1907. g. — par ģimnāziju. Līdz 1912. g. viņa bija tās direktore. Skola sākumā darbojās Rīgas Latviešu biedrības namā, 1906. g. to pārcēla uz īpaši skolas vajadzībām celto ēku Tērbatas ielā 15/17, kas piederēja A. Rūmanei-Ķeniņai. Skolā par skolotājiem strādājuši rakstnieki un mākslinieki K. Skalbe, A. Austrīņš, V. Plūdonis, A. Saulietis, J. Madernieks, J. Kuga, E. Dārziņš.¹³

1908. g. darbību sāka ceturrtā Beķeres privātā ģimnāzija Rīgā, Stabu ielā 14. To uzturēja un līdz 1940. g. vadīja Marija Rogule-Beķere.

Marija Rogule-Beķere dzimusi 1882. g. 21. oktobrī Mēdzulā Jāņa Beķera ģimenē. Beigusi ģimnāziju un ieguvusi vidusskolas skolotājas tiesības. Apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeni. 1941. g. 14. jūnijā izsūtīta uz Sibīriju.¹⁴

Vairums privātskolu, kas 20. gs. sākumā darbojās Vidzemes un Kurzemes guberņā, bija meiteņu mācību iestādes. Valsts un pašvaldības iestādes pilsētās uzturēja galvenokārt zēnu skolas. Privātajās sieviešu mācību iestādēs bija augsta mācību maksa. Tajās mācīties varēja atļauties bagātu pilsētu gruntnieku un lauku saimnieku meitas. Mazturīgās meitenes bija spiestas apmierināties pilsētā ar elementārskolām, laukos — ar pagasta un draudžu skolām un mājapmācību.¹⁵

1904. g. Rīgā atvēra izglītības un sabiedriskā darbinieka Viļa Olava privāto tirdzniecības skolu. Tajā sākumā uzņēma tikai meitenes. 1907. g., kad atvēra komercskolas klases, varēja mācīties arī zēni. Te audzēkņi varēja iegūt pilnu vidējo izglītību. Bez vispārīgiem izglītības priekšmetiem mācīja preču zinātni, korespondenci, grāmatvedību un dažādus speciālus priekšmetus. Skola gatavoja kantora darbiniekus, grāmatvežus rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumiem un bankām.

1905. g. atvēra Ata Ķeniņa privāto komercskolu. Par skolotājiem te strādāja pedagogi K. Dēķens, K. Melnalksnis un rakstnieks A. Saulietis. 1908. g. Martas ielā 5 uzsāka darbu skolotāja Ģederta Odiņa tirdzniecības skola. Tā kļuva par latviešu progresīvo skolotāju pulcēšanās vietu un jaunrades centru. Tajā, paužot jaunākās atziņas pedagogijā, enerģiski darbojās jaunais skolotājs Jānis Greste. Mācību maksa komercskolās bija zemāka nekā ģimnāzijās: tajās mācījās daudz latviešu, tai skaitā lauku jauniešu.¹⁶

Cariskajā Krievijā sievietei ceļš uz augstāko izglītību bija slēgts. Bija jāpārvar daudz šķēršļu, lai to iegūtu augstskolas apmērā. Zināšanas varēja iegūt, pabeidzot Augstākos sieviešu kursus. Pēterburgā tos absolvēja valodniece Alma Ābele, bioloģe Marija Tauja-Tilmane, mākslas vēsturniece Olga Rudovska, purvu pētniece Marija Galeniece-Liniņa, agronome Olga Kulitāne-Stakle,

mineraloģe Irma Kvelberga, ķirurgē Olga Bormane, pedagoģe Valerija Seile un rakstniece Minna Dišlere. Pēc Pirmā pasaules kara daudzām no viņām akadēmiskā darbība noritēja Latvijas Universitātē.

Maskavā Augstākos sieviešu kursus beidza ķīmiķe Lidija Liepiņa, mineraloģe Katrīna Zēberga un dabas zinātniece Ella Rītiņa. Milda Liepiņa Augstākajos sieviešuursos Maskavā apguva vēsturi, pēc tam Maskavas Universitātē — pedagoģiju un psiholoģiju. Filoloģe Alise Karlsona 1915. g. beidza Kijevas universitāti.¹⁷

Lidija Liepiņa strādājusi dažādās augstākajās mācību iestādēs Maskavā. Viņa kā pirmā latviete Padomju Savienībā ieguva ķīmijas doktora (1937) un profesores (1940) nosaukumu. Kopš 1945. g. viņas dzīve un darbs aizritēja Latvijā. Viņa strādājusi par profesori Latvijas Universitātē (1945–1958), Rīgas Politehniskajā institūtā (1958–1972) un Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Neorganiskās ķīmijas institūtā par Fizikālās un koloidālās ķīmijas laboratorijas vadītāju (1946–1960). 1951. g. viņu Latvijas PSR Zinātņu akadēmijā ievēlēja par pirmo sievieti akadēmīķi.¹⁸

F. Milēnbaha grāmatā “Latvieši un latvieses Krievijas augstskolās” atzīmēts, ka 1906. g. Maskavas konservatoriju absolvējusi Marija Gubene, bet Pēterburgas konservatoriju — Jūlija Maršalka, Natālija Šmidte, Roze Fogelmane un Elīza Pēkšena.¹⁹

Marija Gubene dzimusi 1872. g. 27. augustā Kraukļu pagasta Nikolaja skolā tautskolotāja ģimenē. 1906. gadā beigusi Maskavas universitāti. No 1906. līdz 1919. g. strādājusi Rīgas skolās par skolotāju. No 1919.–1936. g. — Latvijas Konservatorijas pedagoģe, profesore (no 1927). Apmācījusi latviešu tautas dziesmas, komponējusi solodziesmas. Apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeni (IV šķ., 1929). Mirusi 1947. g. 2. augustā Rīgā.²⁰

Pēterburgas Konservatorijā studējušas Katrīna Dombrovska, Bonifācija Rogge,

Dagmāra Rozenberga un Elza Stērste. B. Rogge Latvijas konservatorijā strādājusi no tās dibināšanas par klavierklases vadītāju, bet E. Stērste, vēlākā rakstniece, — par Jelgavas mūzikas skolas (1913–1915) un Rīgas pilsētas ģimnāzijas skolotāju (1918–1920).

Pirmā latviete, kas studējusi ārzemēs Šveicē, Cīrihē, un Francijā, Monansjē (1892–1897), bija Raiņa māsa Dora Stučka-Pliekšāne. Lai gan viņa studijas nepabeidza, tās deva pamatu viņas intelektuālajai izaugsmei.²¹

D. Pliekšāne 1893. g. "Dienas Lapā" rakstīja: "No Krievijas lielā mērā plūst studentes uz Šveices un Francijas augstskolām. Dziļšānās pēc augstākās izglītības no tīra principu jautājuma kļūst pamazām par eksistences jautājumu, kur studentes tīri dabīgi sāk piegriezt lielu vērību studiju praktiskajai pusei, tiesībām, kādas tās piešķir un to saimnieciskajiem panākumiem dzīvē..."

Kaut gan sieviete studente Parīzē nav vairs nekāds retums, tomēr viņas stāvoklis pirmajā gadā ir diezgan grūts; katrai par sevi jāizkaro sev cienība no profesoriem un biedriem."²²

Pirmās Šveicē medicīnu studējušās un beigušās latvietes ir: Klāra Hibšmane (1879–1946), Lonija Treigūte-Neiberga (1880–1976), Anastasija Rūtenberga-Čikste (1878–1962), Anna Liberte-Rītere, Viktorija Cielēna u.c. Latvijas Republikas laikā K. Hibšmane strādāja par higiēnas skolotāju Rīgas 3. vidusskolā, L. Treigūte-Neiberga — par ārsti Gintermuižas psihiatriskajā slimnīcā Jelgavā.²³ Ārzemēs mūžs aizritējis ārstei O. Resnevica-Sinjorelli.

Olga Resnevica-Sinjorelli dzimusi 1883. g. 23. jūlijā Jaunsvirlaukas pagastā. Beigusi ģimnāziju Jelgavā. Studējusi medicīnu Bernē (Šveicē), Sjēnā un Romā (Itālijā). Apprecējusies ar medicīnas profesoru A. Sinjorelli, strādājusi viņa klīnikā Romā. Vadījusi vienu no pazīstamākajiem saloniem Romā. To apmeklējuši O. Rodēns, Dž. Papini u.c. pazīstami mākslinieki un literāti. 1915. g. iepazinusies ar aktrisi Eleonoru Dūzi, ar kuru bijušas drau-

dzīgas attiecības līdz viņas mūža beigām. Publicējusi monogrāfiju "Eleonora Dūze" (itāļu valodā 1938, latviešu valodā 1940). 1925., 1936. un 1938. gadā apmeklējusi Latviju.²⁴

Latvijas Republikā latviešu sievietēm jau no paša sākuma bija iespēja iegūt ne vien pamata un vidējo, bet arī augstāko izglītību dzimtajā valodā. 1919. g. 8. decembrī pieņemtais likums par izglītības iestādēm noteica visiem pilsoņiem bezmaksas obligātu pamatskolas izglītību. Apmācību ievadīja pirmskola (bērniem vecumā no 7 līdz 8 gadiem), četrgadīgā pamatskola (no 9 līdz 12 gadiem), sešgadīgā pamatskola (no 12 līdz 14 gadiem) un divgadīgā papildskola (vecākiem par 14 gadiem, skolu neapmeklējušiem bērniem).

Sākums bija grūts: trūka skolas ēku, mācību līdzekļu un skolotāju. 1922./23. mācību gadā ārpus skolas palika vairāk nekā 63 tūkstoši jeb trešdaļa bērnu līdz 14 gadiem. Daudz trūkumcietēju bija Ilūkstes apriņķī Latgalē un Kurzemē Nicas un Rucavas novadā, kur trīs četri bērni bieži vien iztika ar vienu apavu pāri. Pat Jaunjelgavas apriņķī skolu apmeklēja tikai 20% obligātās izglītības bērni. Likums paredzēja, ka bērniem, kuri trūkuma dēļ nav spējīgi apmeklēt skolu, jāsaņem materiālā palīdzība no pašvaldības iestādēm, bet tās pašas bija trūcīgas.

Ar laiku skolu neapmeklējušo skaits saruka. Atjaunoja veco skolu telpas, cēla jaunas skolas. Lai sagatavotu pamatskolas skolotājus, piecos gados dažādosursos apmācīja vairāk nekā 2,5 tūkstošus personu, tai skaitā daudzas sievietes.²⁵

Agrāko skolotāju semināru vietā, kur par tautskolotājiem sagatavoja tikai vīriešus, stājās skolotāju institūti, kur sievietes bija ievērojamā pārsvarā. Darbojās Rīgas Skolotāju institūts (1922–1938), Daugavpils Skolotāju institūts (1923–1940) un Jelgavas Skolotāju institūts (1925–1930). 1938. g. Rīgas

Skolotāju institūta vietā nodibināja Cēsu Skolotāju institūtu. Trīsdesmito gadu sākumā jau bija sagatavots pietiekams skaits skolotāju. No pamatskolas skolotāja profesiju ieguvušajiem divas trešdaļas bija sievietes.²⁶

Pamata, vidējo un augstāko mācību iestāžu audzēkņu skaits 1933./34. mācību gadā dots 1. tabulā.²⁷

Pamatskolās, papildskolās un bērnudārzos strādāja 8556 skolotāji: 4810 sievietes (56,2%) un 3746 vīrieši, mācījās 1047 97 meitenes un 114 754 zēni. Skolotāju institūtos izglītību ieguva 878 sievietes jeb 68,44% no kopskaita.

Latvijas valsts izglītībai izdeva 14,7% no budžeta, kamēr pārējās Eiropas valstīs vidēji

1. tab.

Latvijas mācību iestādes 1933./34. mācību gadā

Tips	Audzēkņi		Mācību spēki		
	vīrieši	sievietes	vīrieši	sievietes	kopā
Pamatskolas, pirmskolas, papildu skolas, bērnudārzī	114754	104797	3746	4810	8556
Ģimnāzijas	5974	7521	1034	658	1692
Komerckolas	1019	1315	196	99	295
Skolotāju institūti	401	878	106	44	150
Angļu valodas institūts	34	377	12	2	14
Mājturības seminārs	–	73	–	6	6
Tehnikumi	1389	15	214	10	224
Pasta un telegrāfa vidusskolas	47	67	11	6	17
Lietišķās mākslas vidusskola	35	44	12	4	16
Lauksaimniecības vidusskola	345	209	25	8	33
Dārzkopības vidusskola	37	12	1	–	1
Garīdznieku sagatavošanas iestādes	112	16	18	1	19
Žēlsirdīgo māsu skolas	–	70	21	9	30
Jūrskolas	338	–	47	1	48
Zemākās arodu skolas	2639	413	305	50	355
Zemākās lauksaimniecības skolas u.c. radniecīgās iestādes	771	762	93	63	156
Kopā speciālās mācību iestādes	7167	4251	1061	303	1364
Privātās augstākās mācību iestādes	593	338	104	9	113
Latvijas Universitāte	6113	2525	347	36	383
Latvijas Mākslas akadēmija	145	66	21	1	22
Latvijas Konservatorija	148	147	25	12	37
Kopā valsts augstākās mācību iestādes	6406	2738	393	49	442

Avots: Ausējs L., Kronlins J. Skolu sistēma. *Latviešu konversācijas vārdnīca*. 11. sēj., Rīga: A. Gulbis, 1934–1935, 20923–20924. sl.

12,1%. Skolēnu skaita ziņā pamatskolās uz vienu skolotāju Latvija bija otrajā vietā Eiropā aiz Zviedrijas.

Sievietes vidējo vispārīgo izglītību ieguva, galvenokārt mācoties dažāda tipa ģimnāzijās. Klasiskajā ģimnāzijā uzsvars bija uz tā saucamajām vecajām valodām — latīņu un grieķu, humanitārajās ģimnāzijās — uz humanitārajiem priekšmetiem, angļu un vācu valodu, bet reālģimnāzijās — uz matemātiku, fiziku u.c. eksaktajiem priekšmetiem. 1933./34. gadā ģimnāzijās mācījās 7521 meitenes (55,7% no kopējā skaita).²⁸

Latvijas izglītības sistēmā ne viena vien sieviete ieņēma vadošus amatus. V. Seile strādāja par izglītības ministra biedri (1921–1922) un Daugavpils skolotāju institūta direktori (1925–1940).

Valerija Seile dzimusi 1891. g. 23. jūnijā Makašānu pagastā Seiļu ciemā trūcīgā zemnieku ģimenē. Vecākiem pārceļoties uz Pēterburgu, beigusi turienes Ņikiforova privātģimnāziju un Bestuževa Augstāko sieviešu kursu Filoloģijas un vēstures fakultāti (1919). Bijusi Krāslavas ģimnāzijas direktore (1920) un Rēzeknes skolu inspektore (1926). Ilgi (1925–1940) strādājusi par Daugavpils Skolotāju institūta direktori. Vadijusi Latgāliešu skolotāju savienību, vēlāko Latgāliešu skolotāju centrālo biedrību (1917–1940).

Publicējusi grāmatas “Latviešu valodas sintakse”, “Latgāliešu izlūksne”, 1921), “Latgoles likteņi bēgļu laikmetā” (1936), “Paidagoģikas vēsture” (I, 1944).

Valērija Seile ir Triju Zvaigžņu ordeņa (1926) kavaliers un Tēvzemes balvas (1940) laureāte. Pēc Otrā pasaules kara bijusi Rīgas 2. vidusskolas krievu valodas skolotāja (1953–1957). Mirusi 1970. g. 10. maijā Rīgā.²⁹

Rīgas pilsētas 2. (meiteņu un zēnu) ģimnāzijas pirmā direktore un inspektore bija **Elma Grāve**. Viņa dzimusi 1885. g. 9. augustā Vecpiebalgā zemkopju Andreja un Marijas

Pilsētnieku ģimenē. Mācījusies Vecpiebalgas draudzes skolā un Rīgā ģimnāzijā. Skolotāja no 1907. g. Latvijas Universitātē studējusi pedagoģiju. Piedalījies Latvijas Izglītības biedrības dibināšanā. Apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeni. Mirusi 1946. g.

Viņas vadītajā skolā audzēkņiem centās dot zināšanas par kādu amatu: rokdarbiem, dārzkopību vai fotografēšanu.³⁰

Talantīgā pedagoģe **Emma Vitenberga-Liekne** 15 gadus strādāja par Rīgas pilsētas 3. vidusskolas direktori. Viņa dzimusi 1886. g. 28. maijā Līgatnes pagastā lauksaimnieka ģimenē. Beigusi Briseles Jaunās universitātes Filozofijas un literatūras nodaļu. Rīgas pilsētas 3. vidusskolas direktore (1919–1934). Precējusies ar skolotāju Jāni Liekni. Viņas vadītajā vidusskolā meitenes ieguva vispārējo vidējo izglītību un kādu piemērotu amatu. Audzēknes gatavoja ģimenes dzīvei un bērnu audzināšanai. Bez vispārīgiem priekšmetiem skolā pasniedza higiēnas, anatomijas un bērnu kopšanas stundas.

E. Liekne periodikā rakstījusi par pedagoģijas jautājumiem. Apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeni. Mirusi 1940. gadā Rīgā.

Rīgas 3. vidusskolu beigušas aktrises Lilita Bērziņa, Irma Laiva un Benita Ozoliņa.³¹

Savas ģimnāzijas sekmīgi vadīja Natālija Draudziņa un Marija Beķere-Rogule. Rīgas mājturības skolas priekšgalā bija agronome Milda Rozena, Jaungulbenes mājturības skolas — Zenta Ozoliņa. Rīgas V. Zāliša pamatskolas pārzīnes pienākumus pildījusi M. Saule-Sleine.

Mērija Saule-Sleine dzimusi 1895. g. 15. novembrī Rīgā veikala īpašnieka ģimenē. 1914. g. beigusi V. Maldoņa ģimnāziju. 1918.–1920. g. studējusi Maskavas, vēlāk Smoļenskas universitātē un 1921.–1931. g. — Latvijas Konservatorijā. 1923.–1945. g. strādājusi dažādās Rīgas vidusskolās. Rakstnieka Pētera Birkerta, vēlāk ģeogrāfa Indriķa Saules-Sleiņa sieva. Kopā ar P. Birkertu apkopojusi “Latvju tautas anekdotes” (1925, 1926), “Latviešu sakāmvārdus un parunas” (1927).

Kopā ar I. Sleini sarakstījusi ģeogrāfijas grāmatu “Dzintarzeme — dzimtene” (1937). Mirusi 1982. g. 26. decembrī Rīgā.³²

Pirmā latviešu tautības akadēmiski izglīotā sieviete dabas zinātnēs Ella Rītiņa-Jēkabsonē rakstījusi par metodiskiem jautājumiem. Viņa beigusi Jelgavas sieviešu ģimnāziju. 1897. gadā uzsākusi darbu Jonatāna biedrības skolā Rīgā, kuru vadīja pārzinis Indriķis Rītiņš. 1898. g. viņi apprecējās. 1900. g. E. Rītiņa iestājās Bernes universitātē Šveicē, bet no 1901. gada izglītību turpināja Maskavas Sieviešu augstāko kursu dabaszinātņu nodaļā, kuru 1904. g. absolvēja. Strādāja A. Rūmanes-Ķeniņas ģimnāzijā un A. Ķeniņa reālskolā. 1907. g. sarakstīja metodiskos norādījumus “Mazo dabas pētnieku audzinātājiem”. Kopā ar vīru I. Rītiņu 1908. g. no vācu valodas pārtulkojusi O. Šneila “Dabas stāstus”, bet 1911. un 1912. g. — B. Lansberga “Mežos un ārēs” (1.–2. d.).

Pirmā pasaules kara laikā ar citiem pedagogiem sastādījusi Latvijas skolu programmu projektu dabas zinātnēs un ģeogrāfijā. No 1917. gada rudens līdz aiziešanai pensijā 1936. gadā strādājusi Rīgas 1. ģimnāzijā. 1926. gadā iznāca viņas “Vadonis skolēnu darbiem dabas mācībā vidusskolām”. Apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeņa 3. šķiru. 1944. gadā emigrēja uz Vāciju, pēc tam uz ASV Denveru.³³

Skolotājas sarakstīja vairākas mācību grāmatas: Antonija Āre Kulmane “Ābeci mājai un skolai”, Natālija Bastēna — franču valodas kursu “*Cours pratique de langue française*”, 1.–2., Austra Dāle — grāmatu “Sievietes stāvoklis senajā Ēģiptē”. Izdota Rīgas pilsētas 3. vidusskolas skolotājas Austras Kārklīņas “Latviešu literatūras vēsture vidusskolām” (1938) un “Latviešu literatūras vēsture” (1939).³⁴

Rīgas pilsētas galvenā skolu ārste Elizabete Rūtenfelde izstrādājusi noteikumu, kas regulē skolu ārstu darbu, tiesības un pienā-

kumus. Eleonora Upatniece-Jēgere, ārste un bērnu psiholoģe, sarakstījusi “Mazbērna un bērna garīgā audzināšana”. Savus uzskatus bērnu psiholoģijā viņa plaši popularizējusi skolotāju un vecāku vidū, lasot lekcijas un publicējoties periodikā.³⁵

Latvijas valstij ļoti svarīga bija arodizglītība: lauksaimniecībai, rūpniecībai un tirdzniecībai bija vajadzīgi arodus apguvušie jaunieši. Meitenes un zēni pēc četrklašu (vēlāk — sešgadu) pamatskolas beigšanas varēja iestāties zemākās arodu skolās un zemākās lauksaimniecības skolās un citās radniecīgās mācību iestādēs. 1933./34. g. zemākās arodu skolās mācījās 413 meitenes (15,6% no audzēkņu kopskaita) un zemākās lauksaimniecības skolās 762 meitenes (49,7%). Arodizglītību varēja iegūt arī vairākās specializētās vidusskolās. 1933./34. g. lauksaimniecības vidusskolā zinības apguva 209 meitenes (37,7% no kopskaita), Dārkopības vidusskolā — 12 (17,0%), Lietišķās mākslas vidusskolā — 44 (55,7%), Pasta un telegrāfa vidusskolā — 67 (58,7%).³⁶

Sazarotajā komercskolu tīklā sagatavojāja kantora darbinieces lauksaimniecības, rūpniecības, tirdzniecības iestādēm un bankām. V. Olava komercskolai Rīgā, Valmieras un Balvu pilsētas komercskolām pievienojās Daugavpils Latviešu biedrības komercskola, pēc tam Rīgas, Tukuma, Jēkabpils, Gulbenes un Jaunjelgavas komercskolas. Tajās 1933./34. gadā mācījās 1315 meitenes (55,8% no kopskaita).³⁷

Latvijas Sarkanais krusts organizēja žēlsirdīgo māsu skolas Rīgā un Jelgavā. 1933./34. g. tajās mācījās 70 meitenes.

Sievietēm bija mazākas iespējas nekā vīriešiem iegūt vidējo profesionālo tehnisko arodizglītību. No vidējām tehniskām mācību iestādēm lielākās bija Rīgas Valsts tehnikums, Rīgas pilsētas vakara tehnikums, kas bija cieši saistīts ar Rīgas pilsētas amatniecības skolu, un Liepājas Valsts tehnikums, bet tajās

sievietes tikpat kā neuzņēma. Rīgas Valsts tehnikumā, kur zēniem bija pieejamas tādas specialitātes kā elektrotehnika, mehānika, ķīmija, tehnoloģija, celtniecība, satiksmes ceļu un dzelzceļu ekspluatācija, nemācījās neviena meitene.³⁸

1933./34. g. Rīgas tehnikumos zinības apguva 1379 zēni, bet tikai 15 meitenes (1,1%).

Sevišķu vērību arodizglītībai pievērsa K. Ulmaņa autoritārā režīma laikā. Izglītības ministrs Jūlijs Auškāps uzskatīja, ka izglītības sistēmas pamatu pamats ir bezmaksas pamatskolas izglītība: "Mazāks vispārējās izglītības līmenis nav pieļaujams, jo neatbilst ne laikmeta prasībām, ne mūsu tautas izglītības tieksmēm, ne tās garīgai apdāvinātībai." Viņš uzskatīja, ka jāizveido papildskolas ar amatniecības un lauksaimniecības raksturu. Nākamā vietu viņš ierādīja nevis vidusskolām, bet arodskolām: "Ģimnāzijas uzdevums ir sagatavot jaunatni augstskolām, bet arodskolas — sagatavot praktiskai dzīvei. Nedrīkst rasties tāds stāvoklis, ka, jaunatne ģimnāzijas atrautā no zemes, neatrazdama sev vietas ne dzīvē, ne augstskolā, zaudē pamatus zem kājām."³⁹

Liela nozīme augstākai sieviešu izglītībai mājsaimniecībā bija Kaucmindes mājturības semināram. Tajā uzņēma sievietes ar vidusskolas izglītību. Gatavoja diplomētas mājsaimnieces un meiteņu rokdarbu skolotājas. Skolu sākumā uzturēja Lauksaimniecības centrālbiedrība, vēlāk Zemkopības ministrija. Par skolas direktori un skolotāju (1927–1936) strādāja viena no mājturības aktīvākajām darbiniecēm O. Kulitāne.⁴⁰

Olga Kulitāne (dzim. Stakle) dzimusi 1888. g. 26. septembrī Valmieras apriņķa Jaunburtnieku pagastā. Beigusi V. Maldoņa ģimnāziju Rīgā (1907) un Stabuta Augstākos lauksaimniecības kursus Petrogradā (1915). Viņa bija Krievijas Ziemeļrietumu lauksaimniecības centrālbiedrības lopkopības un pien-saimniecības speciāliste Petrogradā (1915–1921), Kaucmindes semināra skolotāja

(1922–1936) un direktore (1927–1936), Latvijas Universitātes (1929–1939) un Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas Mājturības vecākā lektore (1939–1941), Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Mājturības un mājsaimniecības docente (1944–1948). Mirusi 1991. g. 11. aprīlī Rīgā.

Apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeņa 5. šķiru. Ir grāmatas "Mājsaimniecība" (1931) līdzautore.⁴¹

Svešvalodu (angļu un franču) apgūšanu sekmēja Angļu valodas institūts un Franču valodas institūts, kurā strādāja speciālisti no Anglijas un Francijas.

Angļu valodas institūtu nodibināja 1922. g. Institūtam bija divas nodaļas: pedagoģiskā (ieskaitot literāro) un tirdzniecības. Pedagoģiskā nodaļā sagatavoja pamatskolas un vidusskolas skolotājus, uzņēma vidusskolas absolventus, bet tirdzniecības nodaļā — arī jauniešus ar nepabeigtu vidējo izglītību. Mācību kurss pedagoģiskā nodaļā bija četri gadi, bet tirdzniecības — trīs gadi. Institūtā mācījās 377 sievietes jeb 55,7% no studentu kopskaita.⁴²

Franču institūtu (*L'institut Francais de Riga*) nodibināja 1921. g. ar Francijas valdības atbalstu. Tajā sagatavoja franču valodas skolotājus Latvijas vidusskolām. Mācību ilgums bija trīs gadi, uzņēma vidusskolu beigušos. 1939./40. g. institūtā bija 88 studenti.

Franču liceju (1921–1946) nodibināja latviešu-franču tuvināšanās biedrība. Tajā bija bērnudārzs, pirmskola, sešklasīgā pamatskola un vidusskola. 1939. g. skolā mācījās 379 audzēkņi.⁴³

Latvijas Universitātē, kuru nodibināja 1919. g. 28. septembrī, sievietēm pavērās lielas iespējas studēt un iegūt augstāko izglītību filozofijā, filoloģijā, matemātikā, dabaszinātnēs, ķīmijā, farmācijā, lauksaimniecībā, mežsaimniecībā, medicīnā, veterinārmedicī-

nā, inženierzinātnēs, tautsaimniecībā, tieslietās un teoloģijā. 1933./34. g. universitatē studēja 2504 sieviete (29,26% no studējošo skaita), to beidza 143 sievietes (28,71%). No 1919. līdz 1939. g. universitāti absolvēja 2065 (30,18%) sievietes.⁴⁴

Studentu kopējā skaita ziņā Latvija uz 10 tūkst. iedzīvotāju (30,3 sievietes) bija otrā vietā Eiropā aiz Igaunijas (37,7 sievietes), bet studējošo sieviešu skaita ziņā — pat pirmajā vietā. Universitatē pieauga akadēmiskajā darbā iesaistīto sieviešu skaits. Tajā no 1919. līdz 1939. g. strādāja 72 sievietes: Medicīnas fakultātē — 40, Lauksaimniecības — 8, Ķīmijas — 7, Filoloģijas un filozofijas, Matemātikas un dabaszinātņu — 6, Inženierzinātņu — 2, Tautsaimniecības un tiesību zinātņu — 2, Veterinārmedicīnas — 1.⁴⁵

Doktora zinātnisko grādu Latvijas Universitatē aizstāvēja sešas sievietes: medicīnā — Anna Bormane (1934), Lūcija Jēruma-Krastiņa (1935), Marta Vigante (1938), filoloģijā — Zenta Mauriņa (1938), lauksaimniecībā — Dagmāra Talce-Niedra (1940), pedagoģijā Milda Liepiņa (1943), ārzemēs filoloģijā Minhenē to ieguva Alise Karlsonē (1925) un ķīmijā Maskavā Lidija Liepiņa (1937).

Strādājot Latvijas Universitatē, līdz 1939. g. par ārkārtas profesoriem kļuva divas sievietes: filoloģe Anna Ābele un fizioloģe Marija Tauja-Tilmane, par privātdocentiem — astoņas sievietes: filoloģe Alise Karlsonē, mākslas vēsturniece Olga Rudovska, pedagoģe Milda Liepiņa, bioloģe Olga Trauberga, farmaceite Irina Robežniece, piensaimniece Dagmāra Talce-Niedra, mediķe Lūcija Jēruma-Krastiņa un veterinārmediķe Milda Kudiņa.

Ar pētījumiem filoloģijā-valodniecībā izcēlās Anna Ābele (1881–1971) un Edīte Hauzenberga-Šturma (1901–1983).

A. Ābele pētīja latviešu valodas zilbes un intonācijas, izskaidroja latviešu izlokšņu vokālismu, deva izlokšņu aprakstus, izveidoja Latvijā pirmo eksperimentālās fonētikas ka-

binetu. E. Hauzenberga-Šturma sadarbībā ar profesoru J. Endzelīnu sagatavoja materiālus K. Mīlenbaha “Latviešu valodas vārdnīcai” (1–4, 1924–1932), veica papildinājumus un labojumus šai vārdnīcā (1–2, 1934–1946). Anna Bērzkalne pētīja tautas ticējumus latviešu tautas dziesmās.

Vēsturniece Olga Rudovska (1893–1963) pievērsās antīko mākslas pieminekļu pētniecībai. Pedagoģe Milda Liepiņa (1880–?) veica pētījumus eksperimentālajā un jaunatnes psiholoģijā. Sarakstīja grāmatu “Rakstura tipi un rakstura audzināšana” (1938).

Zenta Mauriņa (1897–1978) iedibināja latviešu literatūrā filozofiskās esejas žanru. Savās esejās Z. Mauriņa risināja kultūrfilozofiskas un estētiskas problēmas. Viņa pievērsās lielām izcilām personībām pasaules un latviešu literatūrā, dižgariem, garīgās pasaules bagātībām un daudzšķautņainībai.

Dabas zinātniece Marija Tauja-Tilmane (1889–1975) veica nozīmīgus eksperimentālus pētījumus, kuros noskaidroja augu audu un orgānu fizioloģisko darbību.

Uzturvielu pētniece Irina Robežniece (1892–1972), kas 1937. gadā strādāja Zviedrijā pie biokīmiķa Nobela prēmijas laureāta profesora N. K. fon Eilera-Helpina un 1938. gadā Ungārijā pie Nobela prēmijas laureāta A. Sent-Gerga, pētīja P un C vitamīnus.

Mineraloģe Irma Kvelberga (1887–1971) noskaidroja īpatnēju iežu sairšanu parādību Korsikā “*Die Tafoni-Verwitterungscheinung*” (1937).

Purvu pētniece Marija Galeniece-Liniņa (1880–1984) apskatīja Latvijas mežu un purvu attīstību pēc ledus laikmeta, izmantojot putekšņu analīzes metodi.

Mediķe Lūcija Jēruma-Krastiņa (1899–1968) izstrādāja darbu “*Die Lettin von antropologischen Standpunkt*”, kas apbalvots ar Kultūras fonda un Krišjāņa Barona fonda balvām.⁴⁶

Augstāko mūzikas izglītības iestādi Latvijas Valsts konservatoriju nodibināja 1919. g.

20. augustā. Tās iesākums un vadība saistās ar profesora Jāzepa Vītola vārdu, kurš pirms tam bija profesors Pēterburgas Konservatorijā. Jaunajā augstskolā bija kompozīcijas teorijas un ērģeļu, klavieru, stīgu instrumentu, pūšamo instrumentu un dziedāšanas nodaļas. Jau no paša sākuma par klavieru klases vadītāju strādāja Bonifācija Rogge, kas beigusi Pēterburgas klavieru klasi, Dziedāšanas nodaļas profesore bija operdziedātāja Ada Benefelde-Dzirne. Konservatorijā studentu sieviešu un vīriešu skaits bija līdzīgs: 1933./1934. g. mācījās 147 sievietes un 148 vīrieši, par mācību spēkiem strādāja 12 sievietes (32,43% no kopskaita) (1. tab.). Līdz 1936./37. g. konservatoriju beidza 318 sievietes.⁴⁷

Augstāko tēlotājas mākslas iestādi — Latvijas Mākslas akadēmiju nodibināja 1919. gada 20. augustā. Tās direktors no pirmās dienas bija Krievijas Mākslas akadēmijas loceklis Vilhelms Purvītis. Mākslas akadēmijā bija vispārējās mākslas klase, meistardarbnīca tēlniecībā, glezniecībā, grafikā, lietišķajā mākslā un pedagoģiskie kursi.

Mākslas akadēmija līdzīgi konservatorijai uzņēma apdāvinātus audzēkņus jau no pamatskolas. 1933./34. g. konservatorijā ieguva zināšanas ar augstskolas izglītību — divi, ar nepabeigtu augstskolas izglītību — 35, ar vidusskolas — 118 un ar pamatskolas — 38 audzēkņi. 1933./34. g. Mākslas akadēmijā mācījās 66 sievietes (31,28% no kopskaita),⁴⁸ pasniedza — viena sieviete (4,5%).

Avoti un piezīmes

- ¹ Vičs A. *Latviešu skolu vēsture, III grāmata*. (Vidzemeno 1800–1885). R.L.B., Derīgu grāmatu nodaļas izdevums, 1928. 656 lpp.
- ² Vičs A. *Latviešu skolu vēsture, II grāmata*. (Kurzemeno 1800–1885). R.L.B., Derīgu grāmatu nodaļas izdevums, 1926. 349 lpp.
- ³ Skolas un izglītība Rīgā 19. gs. II pusē. A. Staris. *Skola un izglītība Rīgā no sendie-*

nām līdz 1944. gadam. Lielvārde: Lielvārds, 2000. 76.–88. lpp.

- ⁴ Kar. K. [Karoline Kronvalde]. Cienīgam garram. *Baltijas Vēstnesis*. 1870. Nr. 46., 47., 48.
- ⁵ Kronvalde Karolīna. Es viņu pazīstu. *Latviešu biogrāfiskā vārdnīca*. USA: Gran Haven, Mich, 1975, 269 lpp.; Kronvalde Karolīna. *Latviešu rakstniecība biogrāfijās*. Rīga: Zinātne, 2003. 320. lpp.
- ⁶ Lomonosova sieviešu ģimnāzija. A. Staris. *Skolas un izglītība Rīgā no sendienām līdz 1944. gadam*. 100. lpp.
- ⁷ Rīgas pilsētas Lielā meitu skola. A. Staris. *Skolas un izglītība Rīgā no sendienām līdz 1944. gadam*. 94. lpp.
- ⁸ Gaiduļa Paula-Gailīte Paulīne. Es viņu pazīstu. *Latviešu biogrāfiskā vārdnīca*. 170. lpp.; Gaiduļa Paula. *Latviešu rakstniecība biogrāfijās*. 199. lpp.
- ⁹ Rīgas latviešu labdarības biedrības meitu skola. A. Staris. *Skolas un izglītība Rīgā no sendienām līdz 1944. gadam*. 104. lpp.
- ¹⁰ V. Maldoņa meiteņu skola. A. Staris. *Skolas un izglītība Rīgā no sendienām līdz 1944. gadam*. 105. lpp.
- ¹¹ Draudziņa Natālija. Es viņu pazīstu. *Latviešu biogrāfiskā vārdnīca*. 135. lpp.; Draudziņa Natālija. Draudziņas ģimnāzija. *Latvijas enciklopēdija, 2. sēj.* Rīga: V. Belloņa izdevn., 2003. 208.–209. lpp.
- ¹² P. Stabušas privātā sieviešu ģimnāzija. A. Staris. *Skolas un izglītība Rīgā no sendienām līdz 1944. gadam*. 105. lpp.
- ¹³ Rūmane-Ķeniņa Anna. Es viņu pazīstu. *Latviešu biogrāfiskā vārdnīca*. 424. lpp.; Rūmane-Ķeniņa Anna. *Latviešu rakstniecība biogrāfijās*. 503.–504. lpp.
- ¹⁴ Rogule Marija. Es viņu pazīstu. *Latviešu biogrāfiskā vārdnīca*. 414. lpp.
- ¹⁵ Mācību darbs pilsētu elementārskolā un vidējās mācību iestādēs. A. Staris, V. Ūsiņš, L. Žukovs. *Skolas un izglītība Latvijā (1900–1926)*. Rīga: Raka, 2000. 29. lpp.
- ¹⁶ Tirdzniecības skolas un komercskolas. A. Staris, V. Ūsiņš, L. Žukovs. *Skolas*

- un izglītība Latvijā (1900–1920)*. 36.–38. lpp
- ¹⁷ Sievietes Augstākajos sieviešuursos Krievijā. I. Grosvalds, I. Griņevičs. Latvijas sievietes ceļā uz augstāko izglītību un zinātni. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, A daļa*, 2014. 68. sēj. 5/6: 53.–55.
- ¹⁸ Страдынь Я. П. Памяти академика Л.Л. Лиепинь. Известия Академии наук Латвийской ССР, серия химическая. 1986. № 2. С. 131–137.
- ¹⁹ Mühlenbachs Fr. *Latvieši un latvietes Krievijas augstskolās*. Jelgava: H. Alunāna drukātava, 1908. 136 lpp.
- ²⁰ Gubene Marija. Es viņu pazīstu. *Latviešu biogrāfiskā vārdnīca*. 192. lpp.; Gubene Marija. *Latvijas enciklopēdija, 2. sēj.* 675. lpp.
- ²¹ Stučka Dora. *Latviešu rakstniecība biogrāfijās*. 566. lpp.
- ²² Pliekšāne D. Par ārzemju augstskolām. *Dienas Lapa*. 1893. Nr. 254.
- ²³ Brant Lilijs. *Latviešu sieviete*. Rīga: a/s Valters un Rapa ģenerālkomisija, 1931. 28. lpp.
- ²⁴ Resneviča-Sinjorelli Olga. *Latviešu rakstniecība biogrāfijās*. 483. lpp.
- ²⁵ Obligātās izglītības realizēšana. A. Staris, V. Ušiņš. *Izglītības un pedagogijas zinātnes attīstība Latvijā pirmās brīvvalsts laikā*. Rīga: Zinātne, 2000. 9.–15. lpp.
- ²⁶ Turpat.
- ²⁷ Ausējs L., Kronlīns J. Skolu sistēma. *Latviešu konversācijas vārdnīca, 11. sēj.* Rīga: A. Gulbis, 1934–1935, 20868.–20923. sl.
- ²⁸ Vidusskolas jeb ģimnāzijas. *20. gadsimta Latvijas vēsture, II sēj. Neatkarīgā valsts 1918–1940*. Rīga: Latvijas vēstures institūts, 2003. 730.–732. lpp.
- ²⁹ Seile Valerija. Es viņu pazīstu. *Latviešu biogrāfiskā vārdnīca*. 434. lpp.; Seile Valerija. *Latvijas enciklopēdija, 3. sēj.* Stokholma: Trīs zvaigznes, 1953.–1955. 2260. lpp.
- ³⁰ Grāve Elma. Es viņu pazīstu. *Latviešu biogrāfiskā vārdnīca*. 181. lpp.
- ³¹ Pilsētas uzturētās ģimnāzijas. A. Staris. *Skolas un izglītība Rīgā no sendienām līdz 1944. gadam*. 137.–138. lpp.
- ³² Saule-Sleina Mērija (dz. Marija Šopa). *Latviešu rakstniecība biogrāfijās*. 516. lpp.
- ³³ Vaivode E. T. Dabaszinību skolotāja Ella Rītiņa. *Laikmets un personība, 3. sēj.* Rīga: Raka, 2002. 190.–229. lpp.
- ³⁴ *Es Jūs pazīstu*. USA, Gran Haven, Mich, 1975. Ārija-Āre Antonija. 37 lpp.; Natālija Bastēna, turpat, 55. lpp.; *Latviešu rakstniecība biogrāfijās*. 132. lpp.; Kārklīņa Austra, turpat, 284. lpp.
- ³⁵ Elizabete Rūtenfelde, 125. lpp.; Eleonora Upatniece-Jēgere, turpat 124.–125. lpp. A. Staris. *Skolas un izglītība Rīgā*. 200. lpp.
- ³⁶ Arodskolas. *20. gadsimta Latvijas vēsture, II. Neatkarīgā valsts 1918–1940*. 732.–734. lpp.; Ausējs L., Kronlīns J. Skolu sistēma. *Latviešu konversācijas vārdnīca, 11. sēj.* 20868.–20923. sl.
- ³⁷ Komerckolu vieta pilsētas vidējās izglītības sistēmā. A. Staris. *Skolas un izglītība Rīgā no sendienām līdz 1944. gadam*. 152.–153. lpp.
- ³⁸ R. Cinovska, I. Bombiza, I. Grosvalds, I. Forands, D. Vanaga. *Rīgas Valsts tehnikums 95*. Rīga: Rīgas Valsts tehnikums, 2014. 223 lpp.
- ³⁹ Grosvalds I. Latvijas izglītības ministrs (1938–1940). *Profesors Dr. chem. Jūlijs Auškāps. Dzīve un darbs*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013. 78.–79. lpp.
- ⁴⁰ Kaucminde mājturības seminārs. *Latvijas enciklopēdija, 3. sēj.* Rīga: V. Belokoņa izdevn., 2005. 347. lpp.
- ⁴¹ Kulitāne (dz. Stakle) Olga. *Lauksaimniecības augstākā izglītība Latvijā 1862–1999*. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 1999. 198. lpp.
- ⁴² Angļu valodas institūts. *Latvijas enciklopēdija, 1. sēj.* Rīga: V. Belokoņa izdevn., 2002. 223. lpp.
- ⁴³ Franču institūts. Franču licejs. *Latvijas enciklopēdija, 2. sēj.* Rīga: V. Belokoņa izdevn., 2003. 534. lpp.

- ⁴⁴ *Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919–1939, 1. daļa. Vēsturiskās un statistiskās ziņas par Universitāti un tās fakultātēm.* Rīga: LU, 1939. 920. lpp.
- ⁴⁵ *Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919–1939, 2. daļa. Mācību spēku biogrāfijas un bibliogrāfijas.* Rīga: LU, 1939. 647. lpp.
- ⁴⁶ Grosvalds I., Griņevičs I. Latvijas sievietes ceļā uz augstāko izglītību un zinātņi. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 1. daļa.* 2014. 68. sēj. 5/6: 56.–63.
- ⁴⁷ Latvijas Valsts konservatorija. Šilde A. *Latvijas vēsture 1919–1940.* Stockholm, Daugava, 1976, 447.–448. lpp.
- ⁴⁸ Latvijas Mākslas akadēmija. Šilde A. *Latvijas vēsture 1919–1940.* 448.–449. lpp.

Par autoru

Dr. eng. Ilgars Grosvalds ir Latvijas valsts emeritētais zinātnieks. Pētījis Latvijas zinātnes un augstskolu vēsturi no tās pirmsākumiem līdz mūsdienām. Vērtējis Latvijas arhitektūras un kultūras pieminekļu javas un ķīmijas tehnoloģijas attīstību. Publicējis 21 grāmatu, ap 700 zinātniskus un populārzinātniskus rakstus.

About the author

Dr. eng. Ilgars Grosvalds is a state emeritus scientist of Latvia. He has investigated the history of Latvian science and education from the very beginnings to nowadays. Has investigated mortars that were used in the Latvian architecture and culture monuments, as well as the development of the chemistry technologies. Has published about 21 books and 700 scientific and popular science articles.

LATVIAN WOMEN IN EDUCATION AND SCIENCE (1860–1944)

Ilgars Grosvalds

irena.kalnina@rtu.lv

Summary

Key words: *Latvian women, education, science*

In the 1860s, with the development of cultural and material life of the people in Latvia, there was a substantial urge among Latvian woman to acquire education. Among the first ones to achieve the secondary education was the teacher Karoline Kronvalde-Rolofa, as well as the writer and teacher Gaiduļa Paula. Female private secondary schools were established by Latvian schoolmasters such as Natalija Draudziņa, Voldemārs Maldonis, Anna Rūmane-Ķeniņa, Paula Stabuša, and Marija Rogule-Beķere.

Up to 1917, in the Tsarist Russia there were numerous obstacles for women to obtain higher education. To acquire higher education, an option was studying at higher female courses or studying abroad in Switzerland or France. In the Republic of Latvia, from the very beginning, woman had ample opportunities to obtain not only the secondary but also the higher education in Latvian.

From 1919 to 1940, 2065 woman (30.18% of the total number of students) graduated from the University of Latvia. The leading position was taken by the winner of National Award (1940) Valerija Seile. She was the deputy Minister of Education, and from 1925 till 1940 — the Director of Pedagogical Institute in Daugavpils. There were talented teachers — headmaster of Riga 3rd Secondary School Emma Vitenberga-Liekne, geography teacher Mērija Saule-Sleine, and natural scientist Ella Rītiņa. There were 72 women among the teaching staff at the University of Latvia, among them two seniors — associated professor Alma Ābele, in philology, and Marija Tauja Tilmāne, in plant physiology. Doctor of Philology, Zenta Mauriņa initiated the genre of philosophical essays, many of her works were published in Latvian, German, Swedish, English, and Russian.